

A l'arxiva de la catedral de Tortosa es conserva deu documents que fan referència al Terme i Castell de Nules. El primer d'ells és l'acta de consagració i dotació de la catedral tortosina (1) per la que, en data 28 de novembre del 1178, Alfons el Cast i la seva muller Na Sança confirmaren les donacions que havia fet a l'esmentada catedral el comte de Barcelona Ramon Berenguer; al mateix temps confirmaren els límits de la diòcesi, quedant comprès dins la mateixa "Nulla cum suis terminis". Aquesta és la primera vegada que apareix documentat el topònim de la Vila de Nules.

Es en base a aquest document que, en data 17 de febrer del 1251, el bisbe Ponç i el capítol de la catedral de Tortosa concediren a Guillem de Montcada, a perpetuïtat, la meitat dels drets que del Terme i Castell de Nules venia de rebre la sobredita catedral (2); l'altra meitat a feu donada al mateix dia però a títol vitalici, en cas de que Guillem faltàs la rebrien els seus successors fins que es compliren vint anys des de la data de concessió (3). La raó per la qual se li fan les donacions es l'haver tret "de locis" als arxius, i estar poblat amb cristians el "terminus dicitur castri". Així de cap endavant aquest fet, car fins en mesos després no li seria donat, per Jaume I, al tal Guillem de Montcada, el Terme i Castell de Nules (4).

El fet de que Guillem de Montcada exigís repoblar el Terme em fa pensar que el rei degué d'haver-li donat de purula i fins el 16 de setembre d'aixó any la donació no va quedar documentada, car encara que el document de dotació de la catedral de Tortosa s'explique "concessit Nulla cum suis terminis" no explica que es referís a uns drets que els que a la jurisdicció episcopal corresponien, i més a més, de no ser així no s'expliquen la donació que posteriorment feu el rei Jaume I.

Deix a part aquests documents, quatre de més antics que els anteriors, que havien de prestar els senyors de Nules al bisbe de Tortosa, el 1251, i que per ells tingueren el bisbe Berenguer i el capítol de la catedral de Tortosa que el bisbe Berenguer, en data del 1319, feu donar a Guillem de Montcada, després dels fets de les terres que ell noble havia adquirit a la Vila de Nules, aquest document últim el que, potser, em dóna la clau de la qüestió i aquest contradicció que existeix als orígens de l'actual Vila de Nules hi ha.

Mentre la tradició i els autors (5) que han tractat el tema atribueixen la fundació de la Poble de Nules a Galabert de Castelló, senyor de la Vila de Nules, al registre 213, fols. 225 i 225 v. de Cambier de l'Arxiva de la Corona d'Aragó (6). Hi ha constància de que la fundació de la Poble de Nules fou feta per Guillem de Montcada,

VICENT FELIP I SEMPÈRE

Documents de la catedral de Tortosa referents a la vila i Terme de Nules.

"ESTUDIOS CASTELLONENSES"

Nº 1, 1982, pp. 459 - 472

A l'arxiu de la catedral de Tortosa es conserven deu documents que fan referència al Terme i Castell de Nules. El primer d'ells és l'acta de consagració i dotació de la catedral tortosina (1) per la què, en data 28 de novembre del 1178, Alfons el Cast i la seua muller Na Sança confirmaren les donacions que havia fet a l'esmentada catedral el comte de Barcelona Ramon Berenguer; al mateix temps confirmaren els límits de la diòcesi, quedant comprès dins la mateixa "Nullis cum suis terminis". Aquesta és la primera vegada que apareix documentat el topònim de la Vila de Nules.

És en base a aquest document que, en data 17 de febrer del 1251, el bisbe Ponç i el capítol de la catedral de Tortosa concediren a Guillem de Montcada, a perpetuïtat, la meitat dels delmes que del Terme i Castell de Nules havia de rebre la sobredita catedral (2); l'altra meitat li fou donada el mateix dia però a títol vitalici, en cas de que Guillem faltés la rebrien els seus successors fins que es complissen vint anys des de la data de concessió (3). La raó per la qual se li fan les donacions es l'haver tret "de locis" als sarraïns, i estar poblant amb cristians el "terminis dicti castri". Així de cop ens sobta aquest fet, car fins sis mesos després no li seria donat, per Jaume I, al tal Guillem de Montcada, el Terme i Castell de Nules (4).

El fet de què Guillem de Montcada estigués repoblant el Terme ens fa pensar que el rei degué d'haver-li'l donat de paraula, i fins el 16 de setembre d'eixe any la donació no va quedar documentada, car encara que al document de dotació de la catedral de Tortosa s'explicita "concessi Nullis cum suis terminis" no creiem que es refereixca a més drets que els que a la jurisdicció episcopal corresponien, a més a més, de no ser així no s'explicitaria la donació que posteriorment féu el rei Jaume I.

Dels altres documents, quatre fan referència a l'homenatge que pels delmes havien de prestar els senyors de Nules al bisbe de Tortosa (5); dos tracten de la discòrdia que per ells tingueren el bisbe Berenguer i Gilabert de Centelles (6), i un a la concessió que el bisbe Berenguer, en data del 1319, féu a Gilabert de Centelles de la meitat dels delmes dels fruits de les terres que dit noble establia al terme del Castell de Nules (7). És aquest document últim el que, potser, ens done més llum respecte a la qüestió i aparent contradicció que sobre els orígens de l'actual Vila de Nules hi ha.

Mentre la tradició i els autors (8) que han tractat el tema atribueixen la fundació de la Poble de Nules a Gilabert de Centelles, situant-la a les primeries del segle XIV, al registre 213, fols. 225 i 225 v. de Cancelleria de l'Arxiu de la Corona d'Aragó (9), hi ha constància de què la fundació de la Poble de Nules fou feta per Guillem de Montcada.

Segons el document de la catedral de Tortosa, que publiquem a l'apèndix com Doc. I, al 1251 el Terme del Castell de Nules estava sent poblat. Creiem que, segurament, el poblament fou fet de manera progressiva i no amb un assentament nombrós de pobladors. El 1254 Guillem de Montcada, éssent al castell d'Onda, va donar carta de població a 37 pobladors per tal d'establir la Pobra de Moncofa (10). Segons l'esmentat Reg. 213 de l'A.C.A., per eixe temps Guillem de Montcada degué de donar carta de població a 100 pobladors per a fundar la Pobra de Nules.

Ara bé fins el 1305 no apareix documentada la Pobra de Nules (11) com a entitat autònoma i diferenciada del Terme i Castell, prova de que no tenia la suficient importància com per a que es referiren a ella, ja que el centre més fort i on devien centrarse les institucions devia ser la Vila i Castell de Nules, és a dir l'actual Vilavella. A més de ser aquest el primer document on apareix per primera vegada l'actual Nules, en ell hi ha referència que el bisbe i el prior de Tortosa es dirigiren al rei per dir-li que ni en la Pobra ni en el Terme del Castell de Nules tenien lloc on recollir els delmes; el rei els va concedir que poguessen comprar cases en la Pobra o en qualsevol altre lloc del Terme, al preu que fós, per a tal finalitat.

Degut a la donació que dels delmes féu el bisbe Ponç —la meitat a perpetuïtat, la resta mentre visqués Guillem de Montcada o durant vint anys en cas de que aquest morís— fins el 1271 el bisbat no podia recollir delmes al Terme del Castell de Nules; si passaren més de trenta anys des d'aquesta darrera data fins que el bisbe va demanar cases on depositar-los suposem que —en cas de no haver allargat la donació de la meitat que devia retornar al bisbat— a aquesta data l'augment de població assentada al Terme devia ser suficient com per a fer precís augmentar els dipòsits on es recollien els delmes. Al mateix temps en aquest document el terme "Pobra de Nules" desplaça al tradicional "Vila de Nules" indicant-nos, en certa manera, que la població de la Pobra era ja prou nombrosa com per a tenir-la en consideració, i que al ser constituïda per cristians, en ella devien concentrar-se les autoritats administratives del Terme i Castell de Nules.

El 1311 per a pagar la retinença del dit Castell, el rei Jaume II va disposar que es dediquessin els primers mil sous que l'alamí del lloc de Nules entregués (12), el que ens indica que si l'autoritat de l'antiga Nules era la pròpia dels llocs àrabs ho era en raó d'ésser la comunitat, en sa major part, constituïda per sarraïns. Segurament si a la Vila de Nules —La Vilavella— hi havien arribat alguns pobladors cristians, aquests amb el temps devien desplaçar-se al pla, on estaven configurant-se la Pobra de Nules —Nules— i la de Moncofa. Aquesta opinió ve enfortida amb el fet de que a mitjans del S. XVI mentre els propietaris habitants a Moncofa i a Nules, són en sa totalitat cristians, els de la Vilavella són tots moriscos (13).

Segons el document de la catedral de Tortosa que ara publiquem com Doc. VI, el primer d'abril del 1319, els establiments de terres de cultiu per part de Gilabert de Centelles al Terme feren necessari que el bisbe de Tortosa prengués determinació sobre la

forma de distribuir els delmes que de les noves plantacions i conreus es recollissen; decidint seguir la mateixa normativa que el bisbe Ponç havia disposat per a les terres del Terme al 1251. El bisbe aconsellà Gilabert que posés mollons o fites demarcant les noves marjals i terres de conreu. Pels llocs on devien ser posats els mollons podem conèixer prou aproximadament l'extensió del Terme que en temps del que és considerat com a Fundador de Nules es passa a cultivar, i que abraça gairebé un quilòmetre d'allargada a tot l'ample dels termes de Nules i Moncofa; és a dir des de la ratlla amb el terme de Borriana a la del de Xilxes, comprenent les actuals partides de Rejadell, Rejolí, les Marines, la Tosca, Serratelles, el Pou, i part de les Sorts, l'Alcúdia i Quartals. Aquesta transformació de terrenys que segurament eren destinats anteriorment a bovalars, sols podia ser explicada amb un repoblament del Terme, cosa que juntament a la tradició i els documents als que els esmentats autors, i de manera especial mossén Víctor Riba, es refereixen els féu pensar que en temps de Gilabert de Centelles i Montcada es va fundar la Poble de Nules; i així succeí, almenys amb caràcter de legalitat, car el 16 d'octubre del 1316, essent Jaume II a Lleida, Gilabert de Centelles demanà al rei que revoqués la venda que el noble Ramon de Montcada i la seua muller Elisenda havien fet d'unes terres i torre anomenada Mesquita, d'unes possessions properes a Mascarell, i els establiments de terres que Guillem de Montcada, pare del dit Ramon, concedí sense coneixement del rei a cent pobladors per a fundar la Poble de Nules i a altres quaranta per a fer allò mateix amb la de Moncofa. El rei accedí a la petició de Gilabert i li concedí que pogués reintegrar-les al feu del Castell i Terme de Nules (14).

De tot açò deduïm que si bé la Poble de Nules fou fundada en temps de Guillem de Montcada, quan realment es va configurar com a cap i centre de la futura Baronia de Nules degut a l'expansió demogràfica i econòmica, fou durant la primera meitat del S. XIV, i més concretament en temps de Gilabert de Centelles i Montcada.

Vicent FELIP I SEMPERE

NOTAS

- 1) A.C.T., Privilegis reials, núm. 3. Publicat per O'Callagan, R.: *Anales de Tortosa*, vol. III, pàgs. 295-307; P. Fr. Manuel Risco: *España Sagrada*, Madrid 1801, vol. XLII, pàgs. 324-327; citat per Bayerri, E.: *Historia de Tortosa y su comarca*, Tortosa 1956, vol. VII, pàg. 106.
- 2) A.C.T., Cartulari núm. 8, ff 147 v., 148 i 148 v.; Doc. I de l'apèndix.
- 3) A.C.T., Cartulari núm. 8, ff. 149 i 149v.; Doc. II.
- 4) A.C.A., Cancelleria, Reg. 287, fol. 53. Publicat per Huici, A.: *Colección Diplomática*, doc. núm. 407. Domingo, C., Vicent, J., Barceló, M.: *La Vilavella*, València 1977, pàg. 218; una traducció al castellà fou publicada per Torres, J. al núm. 43 del bulletí "Noules".
- 5) A.C.T., Sr. bisbe, calaix 1, núms. 39, 32, 42 i 12. Documents: III, IV, VII i VIII.
- 6) A.C.T., Sr. bisbe, calaix 1, núms. 35 i 8; Documents: V i IX.
- 7) A.C.T., Sr. bisbe, calaix 1, núm. 4; Document: VI.
- 8) Lemos de, F, J.: *Virtudes medicinales de las aguas minerales de la Villavieja de Nules*, València 1788, pàg. 26; Riba, V.: *Villavieja de Nules y sus aguas minerales*, Castelló 1906, pàgs 11-12; Miralles del Imperial, A.: *Crónica de la Provincia de Castellón*, Madrid 1868, pàg. 17; González, M.: *Fuentes para la historia de la fundación de Nules*, article publicat al núm. 17 de "Ayer y Hoy".
- 9) Hi ha una còpica al pergamí núm. 3495 de Jaume II, A.C.A.
- 10) La carta pobla de Moncofa fou publicada per M. González al núm. 20 de "Ayer y Hoy"; Sarthou Carreres, C. a la *Geografía General del Reino de Valencia*, vol. III, Pàg. 790, en fa referència dient que el document es conserva a l'arxiu de Nules. És de remarcar que a L'inventari que féu L. Revest Corzo a 1925 dels arxius de la província de Castelló, publicat per G. Andreu Valls, Castelló 1965, a la relació dels documents de l'arxiu de Nules no apareix aquest important document.
- 11) A.C.A., Cancelleria, Reg. 203, fol. 44.
- 12) A.C.A., Cancelleria, Reg. 146, fol. 142.
- 13) A.D.C., *Capatro de peytes de les terres del Terme de la Vila de Nules*, any 1564.
- 14) A.C.A., Cancelleria, Reg. 213, fols. 225 i 225 v.

Nota d'agraïment: regraciem el favor i ajuda donats pel bon amic Ramon Rosselló i Vaquer sense el qual no hagués pogut dur a bon port aquest treball.

APÈNDIX

Doc. I

1251, febrer, 17. Tortosa.

El bisbe Ponç, el prior i tot el capítol de la catedral de Tortosa, tenint en compte que Guillem de Montcada poblà, amb cristians, llocs ocupats abans per sarraïns, li concedeix a perpetuïtat la meitat dels delmes que del Terme i Castell de Nules rep l'església de Tortosa. Guillem deurà prestar homenatge per dita concessió. Els delmes deuran ésser recollits, conjuntament, pel representant del bisbe i el de Guillem; depositant-se després en un lloc comú, on es dividiran en dues parts iguals. El representant del bisbe deurà prestar fidelitat a Guillem de Montcada, i el d'aquest al bisbe.

Guillem de Montcada presta homenatge per la meitat dels delmes del Castell i Terme de Nules, i promet que en cas de restar sarraïns al Terme del Castell de Nules donarà a l'església de Tortosa la meitat dels delmes i rendes que d'ells recapte.

A.C.T., Cartulari núm. 8, ff. 147 v., 148 i 148 v.

Carta decimarum de Nullis et homagii nobilis Guillelmi de Montecatano.

Noverint universi quod nos Pontius, Dei gratia episcopus, et Guillelmus, prior, et totum capitulum ecclesie Dertusensis, per nos et successores nostros, cum hoc presenti publico instrumento, perpetuo valituro, attendentes amorem, affectum et bonam voluntatem quam vos nobilis Guillelmus de Montecatano erga nos et ecclesiam nostram habetis et cotidie ostenditis per effectum removendo inimicos crucis Christi de locis que olim tenuerunt diucius occupata et inducendo ac populando ibidem christianos ad honorem Dei et tocium christinitatis id circo damus et concedimus vobis et successoribus vestris in perpetuum medietatem omnium decimarum castri de Nublis et terminorum suorum. Ita quod vos detis opera bona fide ad populandum christianos in terminis dicti castri a quibus dari et solvi faciatis fideliter nobis et vobis decimas de omnibus rebus de quibus decime dari debent. Predictam autem medietatem omnium decimarum damus et concedimus vobis et successoribus vestris sub hoc pacto et conditione quod eam vos et successores vestri per nos et ecclesiam nostram habeatis, percipiatis, teneatis et possideatis et homagium vos et successores vestri nobis et successoribus nostris ac ecclesie nostre per medietate predicta decimarum faciatis ac nos et ecclesiam nostram ac iura nostra pro posse vestro ubique defendeatis et custodiatis ac manuteneatis bona fide, aliam vero medietatem nobis et ecclesie nostre perpetuo retinemus, volumus preterea quod decime supradicte per comunes baiulus nostros et vestros in unum locum fideliter congregentur et postmodum inter nos et vos per medium dividantur. Et baiulus vester qui pro vobis ad coligendas decimas fuerit constitutus, nobis fidem faciat quod eas fideliter congreget et colligat. Baiulus vere noster vobis fidem similiter faciat quod bona fide colligat decimas supradictas. Nos vero Guillelmus de Montecatano supradictis recipientes donationem decimarum supradictam sub pactis et conditionibus supradictis vobis domino episcopo et ecclesie vestre homagium pro predicta medietate decimarum facimus in presenti et volumus et concedimus atque promitimus per nos et successores nostros in perpetuum vobis ecclesie vestre et successoribus vestris facere homagium cum a vobis fuerimus requisiti et vos et ecclesiam vestram ac bona vestra ubique defendere et manutene fideliter pro posse nostro et quod primicias dari faciemus ecclesie sue et ecclesiis dicti castri et terminorum suorum a populatoribus castri jamdicti et terminorum suorum. Et si in termino dicti castri aliqui sarraceni remanserint promitimus vobis dare medietatem decimarum omnium fructum et redditum qui de terra provenint et exierint quod nos per vos perceperimus et habuerimus a sarracenis. Reliqua vero medietas penes nos remaneat ex donatione et concessione vestra. Quod est actum XIII kalendas marcii anno Domini M^o CC^o quinquagesimo.

Ego Poncius, Dertusensis episcopus, subscribo +

Sig + num G. Poncius.

Ego Laurentius, prior claustralis, subscribo +

Sig + num dominici Dertusensis hospitalarii.

Ego Poncius de Ulmo, infirmarius Dertuse, subscribo. Sing + num Guillelmi de Tamarito, canonicus Dertusensis.

Sig + num Guillelmi, canonici et presbiteri.

Sig + num Raymundi de Taliata, Dertusensis canonici.

Sig + num Bernardi, precentoris Dertuse.

Sig + num Petri de Podio, Dertusensis camerarii.

Sig + num Arnaldi Dertusensis.

Sig + num Guillelmi de Montecatano, nos qui hec laudamus et firmamus. Sig + num Gaucerandi de Montecatano. Sig + num Batholomei Augurari. Sig + num Raimundi Gardie, testium.

Sig + num Petri de Tamarito, notarii Dertuse, qui hoc scripsit et signum sacriste predicti mandato fecit die et anno prenotatis.

Doc. II

1251, febrer, 17. Tortosa.

El bisbe Ponç, el prior i tot el capítol de la catedral de Tortosa, tenint en compte que Guillem de Montcada poblà, amb cristians, llocs ocupats abans per sarraïns, li concedeixen la meitat dels delmes del Terme i Castell de Nules, que havien retingut en fer-li l'anterior donació. La concessió és vitalícia per a Guillem de Montcada, i un cop aquest mori dita meitat deurà retornar al bisbe i a l'església de Tortosa.

A.C.T., Cartulari núm. 8, ff. 149 i 149 v.

Carta decimarum de Nullis.

Noverint universi quod nos Pontius, Dei gratia episcopus Dertusensis, et Guillelmus, prior, et totum capitulum ecclesie Dertusensis, per nos et successores nostros, cum hoc presenti instrumento plenarie valituro. Attendentes amorem, affectum et bonam voluntatem quam vos nobilis Guillelmus de Montecatano erga nos et ecclesiam nostram habetis et cotidie ostenditis per effectum removendo inimicos crucis Christi de locis qui olim tenuerunt diucius occupata et inducendo ac populando ibidem christianos ad honorem Dei et tocius christianitatis, volentes in persone vestre facere gratiam specialem, damus et concedimus vobis in beneficium personale illam medietatem decimarum omnium castri de Nublis et terminorum suorum quam nobis et ecclesie nostre retinuimus in donatione quam vobis deava medietate fecimus sicut in instrumento inde confecto plurimus continetur. Predictam autem medietatem decimarum vobis damus et concedimus toto tempore vite vestre quod eam habeatis, percipiatis, teneatis et possideatis per nobis et ecclesia nostra. Post obitum vero vestrum in continenti ad nos et ecclesiam nostram sine omni exceptione et alique conditione libere revertatur medietas decimarum predicta. Damus etiam vobis remittimus et deffinimus omnis decimas quos usque ad hodiernum diem de predicto castro et terminis suis habuistis et percepistis quoquomino. Ita quod ratione perceptionis earumdem decimarum vos et vestros numquam possimus inquietare nec contra vos movere aliquam questionem. Inimò sitis inde liberi et immunes et penitus absoluti a nobis et successoribus nostris per secula cuncta. Quod est actum XIII kalendas marcii anno Domini M^o CC^o quinquagesimo.

Ego Poncius, Dertusensis episcopus, subscribo. +

Sig + num G. Poncius.

Ego Laurentius, prior claustralis, subscribo. +

Sig + num dominici Dertusensis hospitalarii.

Ego Poncius de Ulmo, infirmarius Dertuse, subscribo.

Sig + num Bernardi, precentoris Dertuse. Sig + num Arnaldi, sacriste Dertuse.

Sig + num Guillelmis de Tamarito, canonicus Dertuse.

Sig + num Raymundi de Taliata, Dertusensis canonici.

Sig + num Petri de Podio, Dertusensis camerarii.

Sig + num Guillelmi de Montecatano.

Sig + num Petri de Tamarito, notarii Dertusensis, qui hoc scripsit et signum sacriste predicti mandato ipsius fecit die et anno prenotatis.

Doc. III

1307, febrer, 10. Borriana.

Ramon de Montcada presta homenatge, davant de Pere, bisbe de Tortosa, en raó de la meitat dels delmes del Terme i Castell de Nules.

A.C.T., Sr. bisbe, calaix 1, núm. 39.

Noverint universi etc. In presentia mei notarii infrascripti et testium infrascriptorum ad hec specialiter vocatorum et rogatorum nobilis vir Raymundus de Munchada, dominus castri de Nuules et terminorum eius, constitutos personaliter in presentia reverendi patris domini Petri, divina miseratione Dertusensis episcopi, fecit homagium et prestitit fidelitatis juramentum eidem domino episcopo recipienti, nomine suo et ecclesie Dertusensis, per medietate decimarum dicti castri de Nuules et terminorum eiusdem quos tenet per eodem domino episcopo et ecclesia Dertusensis sub forma quod sequitur: Ego Raymundus de Munchada facio vobis domino Petro, Dertusensis episcopo, homagium ore et manibus per medietate decimarum castri de Nuules et terminorum eiusdem, quos teneo per vobis et ecclesia Dertusensis, et faciam et complebo omnia quam in instrumento concessionis et donationis facte antecessoribus nostris de dicta medietate decimarum continetur. Sic me Deus adjuvet et hac Sancta IV Evangelia corporaliter a me tacta. Quod est actum Burriana IV idus februarii anno Domini M^oCCC^o sexto.

Testes sunt ad hec vocati et rogati venerabiles Johannes Beteti civis Tarraconensis; Guillelmus de Pinos, canonicus Dertusensis; Examinus Lupi, vicinus Burriane; Jacobus Ferrari, notarii dicti domini episcopi.

Sig + num mei Guillelmi de Mamblela, notarii Burriane publici, qui in predictis interfui et hac scribi, feci die et anno prefixis.

Doc. IV

1312, febrer, 2. Nules.

Ramon de Montcada presta jurament de fidelitat, davant de Francesc, bisbe de Tortosa, en raó de la meitat dels delmes del Terme i Castell de Nules.

A.C.T., Sr. bisbe, calaix 1, nú. 32.

Noverint universi. Quod in presentia mei notarii infrascripti et testimonium infrascriptorum ad hec specialiter vocatorum et rogatorum nobilis vir Raymundus de Monchada, dominus castri de Nuules et terminorum eiusdem, constitutus personaliter in presentia reverendi patris domini Francisci, Dei gratia Dertusensis episcopi, fecit homagium et praestit fidelitatis juramentum eidem domino episcopo recipienti nomine suo et ecclesie Dertusensis per medietate decimarum dicti castri de Nuules et terminorum eiusdem quos tenet per eodem domino episcopo et ecclesia Dertusensis, sub forma que sequitur: Ego Raymundus de Montchada facio vobis domino Francisco, Dertusensis episcopo, homagium ore et manibus per medietate decimarum castri de Nuules et terminorum eiusdem quas teneo pro vobis et

ecclesia Dertusensis et vos et ecclesiam vestram ac bona vestra ubique defendam et mantenebo fideliter per pose meo et faciam et complebo omnia que instrumento concessionis et donationis facte antecessoribus meis de dicta medietate decimarum continetur. Sic Deus me adjuvet in hec Sancta quatuor Evangelia corporaliter a me tacta. Quod est actum in Nuules II kalendas februarii anno Domini M^oCCC^o. xj. Sig + num Raymundi de Montchada predicto qui hec concedo et firmo.

Testes sunt ad hec vocati et rogati Jacobus Boneti, rector ecclesie de Nuules; Ffranciscus de Olivariis, rector ecclesie Castellionis; Petrus de Vilarnau; Jacobus Elies et Guillelmus Rossi.

Sig + num Johannis de Sibilia, publici notarii castri de Nuules et terminorum suorum, qui hec scripsit et clausit.

Doc. V

1317, octubre, 31. València.

El bisbe de Tortosa i Gilabert de Centelles acorden, en presència de Jaume II, donar per acabada la qüestio que tenen respecte als delmes del Castell de Nules.

Gilabert tindrà la meitat dels delmes del dit lloc, segons la donació que d'ells va fer el bisbe Ponç a Guillem de Montcada i que aquest va vendre a Gilabert. El bisbe ratificarà dita venda tant prompte com se li presente la pertinent escriptura.

A.C.T., Sr. bisbe, calaix 1, núm. 35.

Noverint universi quod die lune qua computabatur pridie kalendas november anno Domini millesimo trecen-
tessimo septimodecimo. Cum venerabilis in Christo pater Berengarius, divina providencia Dertusensis episcopus, per se
et capitulo Dertusensis ecclesie ex una parte, et nobilis Guilbertus de Sentillis, dominus castri de Nulis, ex altera
diutius contendissent super medietate decime dicti castri de Nulis et terminorum eius. Tandem concordantes adjuvicem
super questione predicta in presentia illustrissimi principis ac domini Jacobi, Dei gratia Regis Aragonum, finem dederunt
questioni predictae, videlicet in hunc modum: quod dictus nobilis Guilbertus recognoscens per se et suos tenere pro
dicto domino episcopo et successoribus suis ac ecclesia Dertusensis medietatem decime dicti castri de Nulis et termino-
rum eius juxta tenorem cuiusdam instrumenti donationis et concessionis quondam facte per venerabilem Poncium bone
memorie Dertusensis episcopum ac Guillelmum priorem quondam et totum capitulum ecclesie predictae Dertusensis et
successores suos nobili Guillelmo de Montecathano quondam et successoris suis de medietate decime antedictae, cuius
instrumenti tenor inferius sequitur, presentavit eidem domino episcopo nomine suo et ecclesie sue fatigam de venditio-
ne predictae medietatis decime facta eidem nobili Guilberto per nobilem Raimundum de Montecathano. Et dictus
dominus episcopus per se et ecclesiam suam absolvit fatigam eidem nobili Guilberto et satisfacto eidem dominum
episcopo de laudimio de pretio venditionis medietatis decime supradictae et venditionem ipsius medietatis decime factam
prenominato nobili Guilberto nomine suo et ecclesie sue approbavit et ratum habuit et ipsum nobilem per suum
birretum de medietate ipsius decime investivit et promisit firmare instrumentum venditionis facte de medietate ipsius
decime cum sibi fuerit presentatum. Et dictus nobilis Guilbertus post predicta incontinenti prestitit homagium ore et
manibus dicti domino episcopo per se et ecclesiam Dertusensis recipienti pro dicta medietate decime dicti castri et
terminorum eius secundum formam appositam in instrumento de dicta concessione facta dicto nobili Guillelmo de
Montecathano confecto, cuius tenor talis est :

/ Còpia del Doc. I /.

Et ad perpetuam memoriam promissorum fuerunt inde facta ad instanciam dicti domini episcopi et dicti nobilis
Guilberti duo publica instrumenta per alphabetum divisa, alterum habendum per eundem dominum episcopum et
alterum habendum et tenendum per nobilem supradictum. Que acta fuerunt in civitate Valentie in Regali dicti domini
Regis die et anno prefixis. Presentibus testibus venerabilibus et discretis viris Gondiçalbo Garçie; Petro de Boyl,

magistro rationali curie; Dalmatio de Pontonibus, legum doctorem vicecancellarium; Artaldo de Azlor, hostiario maiori, et Guillelmo Oulomarii, iudice curie consiliariis dicti domini Regis.

Sig + num mei Clementis de Salaviridi, scriptoris illustrissimi domini Regis Aragonum predicti, ac eius auctoritate publici notarii per totam terram et dominationem suam. Qui predictis interfui et hoc scripsi et clausi cum litteris rasis et emendatis in tertia linea ubi scribitur nobilis.

Doc. VI

1319, abril, 1. Tortosa.

Berenguer, bisbe de Tortosa, concedeix de per vida a Gilabert de Centelles la meitat dels delmes dels fruits produïts per les marjals que, l'esmentat Gilabert, està establint en el Terme del Castell de Nules i en el de Moncofa. El bisbe es reserva la totalitat dels delmes del bestiar.

Un cop mori Gilabert dits delmes deuran retornar al bisbat. En cas de que Gilabert mori abans d'haver-se complert vint anys des de la data del document de concessió, el seu hereu gaudirà d'ells fins es compleixca l'esmentat període. El bisbe aconsella a Gilabert posi mollons delimitant les noves terres de conreu.

A.C.T., Sr. bisbe, calaix 1, núm. 4.

Nos Berengarius, miseratione divina Dertusensis episcopus, et Bernardus de Barberano, prior, et totum capitulum eiusdem sedis, considerantes sumptus magnos varios et diversos quos vos nobilem Gilabertum de Scintillis, dominum castri de Nuules, in reducendo margalia terminorum dicti castri et termini de Mancopha ad novam culturam tam in cequiis et palafanguis quam aliis usque ad hec tempora sustinere oportuit et in posteam facere apportebit. Ideo vobis compacientes volentesque nobis gratiam facere specialem damus et concedimus vobis totam illam partem decimarum videlicet medietatem quam nos percipimus et percipere debemus de quibuscumque fructibus pervenientibus in marjalibus de novo reductis aut reducendis in terminis de Nuules et de Mancopha pro ut ipsa marjalia per nos et vos firmata et signata existunt ut inferius latius est expressum videlicet de bladis omnibus quibuscumque generis fuerint et de lino, canapo, atque ficibus et de aliis fructibus quibuscumque; decima omnium bestiariorum dum taxat excepta quam decimam bestiariorum omnium in presenti donatione et concessione intelligi volumus nec extendi. Quonquidem donationem et concessionem durare et valere volumus dum vobis fuerit vita comes pus vestrum vero obitum ipse decime praedictorum marjalium revertantur ad nos et Dertusensis ecclesiam libere, integraliter et quiete. Verum tamen si quod abrasit vos dictis nobile infra spatium viginti annorum a presenti die quo presens instantem conficitur *computandorum diem clauderitis extremum. Volumus et concedimus* quod heres vestre quicumque fuerit teneat, habeat et possideat ipsas decimas nobis pertinentis et dictis marjalis per residuum tempus quousque dicti viginti anni completi fuerint a presenti die ut predicti computandi. Et transactis dictis viginti annis dicti decime scilicet medietas nobis pertinentis in ipsis marjalibus ad nos et Dertusensis ecclesiam libere revertantur. Molloni autem sive fite sunt poniti in locis qui sequuntur. Primus mollonus est positus subtus villam de Alcudia in affrontatione termini Burriane et dividuntur dicta amarjalia prout patet quedam magna cequia et antiqua et vadit recta linea ad quandam pereram que est supra illam motam de figueres et de ipsa perera sint sunt poniti molloni usque ad salzes de la rapita de mancopha et de ipsis salitibus a la bassa et de ipsa bassa al pou nou et de ipseo puteo usque ad affrontationem termini de Xilses pro ut per mollones consignatur et fixuratum existit. Quod est actum kalendas aprilis anno Domino M^o CCC^o nonodecimo.

Sig + num Berengarii, Dei gratia Dertusensis episcopi, predicti qui hec laudamus, concedimus et firmamus. Sig + num venerabilis Poncii Za Guardia, precentoris Dertusensis. Sig + num venerabilis Ffrancisci de Oliveriis, rectoris ecclesie Castilionis. Sig + num Jacobi Boneti, rectoris ecclesie de Nuules, testium firmamenti dicti domini episcopi.

Ego Raymundus Andree, archidiaconus Dertusensis, subscribo. +

Ego Poncius de Guardia, precentor Dertusensis, subscribo. +

Ego Bernardus de Basdecanus, Dertusensis, subscribo. +

Ego Guillelmus de Sanctomanato, firarius Dertusensis, subscribo. +

Ego Raymundus Ça Granada, canonicus Dertusensis, subscribo. +

Ego Egidus Essemenis, canonicus, subscribo. +

Ego Bernardus de Barberano, prior Dertusensis, subscribo. +

Ego Michael Maelle, camerarius Dertusensis, subscribo. +

Ego Michael Fanena, thesaurarius Dertusensis, subscribo. +

Ego Ffranciscus de Crebenio, canonicus Dertusensis, subscribo. +

Ego Bernardus de Mansionone, canonicus Dertusensis, subscribo. +

Sig + num mei Arnaldi de Cases Veyles, notarii publici auctoritate regia per totam terram et dominationem illustrissimi domini Regem Aragonum qui predictis omnibus interguit et factis predictis firmamentis presens feci scribi instrumentum clausi die lune qua dicebatur nonas november anno quo super.

Doc. VII

1320, juliol, 28. Tortosa.

Berenguer de Vilafreser, tutor de Gilabertó de Centelles, requirit pel bisbe de Tortosa, presta homenatge per la meitat dels delmes del Castell de Nules.

A.C.T., Sr. bisbe, calaix 1, núm. 42.

Noverint universi quod die lune que fuit quinto kalendas augusti anno Dominice Incarnationis millesimo trecentesimo vicesimo, in presentia mei notarii et testium infrascriptorum ad hoc specialiter vocatorum et rogatorum Berengarius de Vilafreser, civis Valentie, tutor datus et assignatus per nobilem Petrum de Queralt, gerentem vices procuratoris generalis in regno Valentie, nobili Gilabertono de Cintillis, filio et heredi testamentario nobilis Gilaberti de Cintillis quondam, constitutus cum publico instrumento scripto per Apparicum Cases, notarium publicum Valentie, sexto decimo kalendas aprilis anno Domini millesimo CCC^o. nonodecimo facta fidei mei dicto notario de dicta tutoria cum dicto publico instrumento existente dicto Berengario de Vilafreser coram reverendo in Christo patre ac domino Berengario, Dei gratiam Dertusensis episcopo, et coram venerabili capitulo sedis eiusdem convocato in camera dicti domini episcopi, idem dictus episcopus requisivit jam dictum Berengarium de Vilafreser ut tutorie dicti nobilis Gilabertoni de Cintillis quod ratione medietatis decimarum castri de Nuules prestaret homagium eidem domino episcopo nomine suo et ecclesie Dertusensis recipienti per predicta medietatem decime dicti castri et terminorum eiusdem secundam formam appositam in instrumento concessionis facte nobili Guillelmo de Montechateno quondam, domino castri de Nuulis predicti. Et ad propriam memoriam permissorum fuerunt in facta ad instantiam dicti domini episcopi et prefati Berengarii de Vilafreser duo publica instrumenta per alphabetum divisa alterum habendum per eundem dominum episcopum et alterum habendum et tenendum per Berengarius de Vilafreser predictum. Quod est actum in civitate Dertusen in camera dicti domini episcopi die et anno predictis, presentibus Bernardo de Lagostera, vicario Dertusensis per domino Rege, et Petro Cigar, presbitero; et Poncio de Podio ad hec vocatis protestibus et rogatis.

Sig + num Guillelmi de Villarotunda, notarius Dertusensis publici, qui hoc escribi iussit.

Sig + num Laurentii de Villarotunda qui hoc scripsit iusii Guillelmi de Villarotunda, notarius publici Dertusensis, die et anno prenotatis.

Doc. VIII

1388, gener, 28. València.

Pere de Centelles, senyor del Castell i Honor de Nules, nomena per procurador seu Bernat Raffart, batlle de Nules, que en el seu nom deurà prestar homenatge al bisbe de Tortosa per la meitat dels delmes de dits llocs.

A.C.T., Sr. bisbe, calaix 1, núm. 12.

Noverint universi quod nos Petrus de Centellis, dominus Castri et honoris de Nules scienter facimus, constituimus et ordinamus procuratorem nostrum, certum et specialem ad subscripta vos discretum Bernardum Raffart, notarium bajulum de Nules, licet absentem ut presentem ad comperendum nomine nostro et per nobis coram reverendo in Christo patre et domino domino (*sic*) Hugone, episcopo Dertusensis, et capitulo sedis eiusdem et ad prestandum eidem domino episcopo et dicto honorabili capitulo per nobis et vice nostra homagium ore et manibus ratione medietatis decimarum castri praedicti de Nules secundum formam apponitam et contentam in instrumento concessionis facte nobili Guillelmo de Montecatano, quendam domino castri jam dicti, et pro ut predecessores nostri in dicto castro sunt atenus facere usitati, dantes et concedentes vobis dicto procuratori nostro licentiam et plenum posse omagium antedictum, loco vice et nomine nostro et per nobis in forma praedicta prestandum. Et generaliter omnia alia et singula in et super praedictis faciendum et libere exercendum que merita praedictorum postulant et requirunt et que nos facere possemus personaliter constituti, promittentes habere ratum et firmum semper quicquid per nos in et super praedictis actum fuerit sine gestum nulloque tempore revocabimus sub bonorum nostrorum omnium ypotecha que ad hec scienter et raute in posse notarii subscripti stipulantis a nobis loco et nomine omnium illorum quorum interest vobis intererit obligamus. Quod est actum Valentie XX° VIII° die januarii anno a Nativitate Domine millesimo trecentesimo octoagesimo octavo. Sig + num nostri Petri Centellis praedicti qui hec laudamus, concedimus et firmamus.

Testes huius rei sint Ffranciscus Canals, sartor, et Petrus Irniç, pelliparius Valentia cives.

Sig + num mei Raymundi Capitisbonis, auctoritate regia notarii publici per totum Regnum Valentie, qui praedictis omnibus interfui eaque scripsi et clausi, loco, die et anno prefixo.

Doc. IX

1419, novembre, 20. Tortosa.

Trasllat del document de concòrdia entre el bisbe Berenguer i Gilabert de Centelles, fet en el Palau Reial de València, davant la presència de Jaume II, el 31 d'octubre del 1317.

A.C.T., Sr. bisbe, calaix 1, núm. 8

Hoc es translatum bene et fideliter de verbo ad verbum factum atque iudicio honorabilis viri domini Raymundi Guardiola, presbiteri curati sedis Dertusensis, in legibus bacallarii officialis ac locumtenentis venerabili et providi viri domini Anthonii de Populeto, in decretis licenciati canonici llerdensis, rectorisque ecclesie parrochialis ville Lucena diocesis Dertusensis reverendi in Christo patris et domini domini Othonis, miseracione divina episcopi Dertusensis vicarii in spiritualibus et temporalibus atque officialis indicatum autentificatum et approbatum in curia predicti domini officialis die lune intitulato vicesima mensis novembris anno Nativitate Domini millesimo quadringentesimo decimono, sumptum a quodam publico instrumento per alphabetum diviso, non viciato, non cancellato, rupto, leso seu in aliqua sui parte abolito seu omni persus vicio et suspicione carente ut prima facie videbatur. Quod quidem instrumentum fuit examinatum et ascultatum cum eius originali in presentia dicti honorabilis officialis et locumtenenti et testium infrascriptorum cuius quidem instrumento tenor talis est:

/Còpia del Doc. V/.

Sig + num Guillermi Sunyol, notarii publici Dertuse et auctoritate Regia huius translati testis. Nos Raymundus Guardiola, presbiter curatus sedis Dertusen in legibus bacallaribus officiali ac locumtenenti honorabili et providi viri domini Anthonii de Populeto in decretorum licenciati canonici Ilerdensis rectorisque ecclesie parochialis ecclesie de Lucena diocesis Dertusensis, reverendisimi in Christo patris et domini Othonis, miseratione divina episcopi Dertusensis, vicarii in spiritualibus et temporalibus generalis huic transcripto auctoritatem nostram interponimus pariter et decretum manu nostra propria subscribentes.

Sig + num Ffrancisci Amich, civis Dertuse auctoritate serenissimi domini Aragonum Regis publici notarii per universam terram et dominationem eiusdem. Qui presens translatum ab eius originali fideliter sumptum una cum prenotatis testibus in presentia dicti honorabili officiali et locumtenenti honorabili vicarii generalis fideliter (...) et in hanc publicam formam revigens per alium scribi fecit. Et clausit loco, die et anno prefixis. Cum raso et correcto in linea XVI ubi scribitur tenerunt. Et cum superposito in linea XXVII ubi legitur nos.